
**МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА
ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ**

О. Зеркаль

**ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ
У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ**

XXI століттю випало вирішувати надзвичайно складні проблеми: забезпечити людям у всіх кутках планети свободу й безпеку, звільнити їх від збройних конфліктів, насильства, порушення громадянських прав та бідності. Історичні реалії підтверджують, що люди, які не мають свободи та безпеки, можуть опинитися перед необхідністю залишити батьківщину й шукати притулку в інших країнах. Такі вимушені міграції породжують, у свою чергу, нову напругу й нестабільність, особливо в державах з перехідною економікою та посттоталітарним режимом. Сьогодні людство стоїть на перехресті епохальних змін, велика кількість людей перебуває під загрозою етнічних чисток, насильства, бідності [1, С. 68].

У цьому світі ціною за непослідовну політику держав платити доводиться ЛЮДИНІ, і ціна дуже висока. Але мало хто у такий час замислюється над тим, як дешево коштує людське життя під час таких катаклізмів, як військовий конфлікт, стихійне лихо, терористичний акт, голод та ін. Під час несподіваних ситуацій люди дуже вразливі і потребують додаткової допомоги та турботи.

Досить очевидним є те, що всі позначені події ведуть до втечі людей з міста, де виник катаклізм. Тобто це нерозривно пов'язано з проблемою біженців та допомоги, якої вони потребують.

Під час написання даного матеріалу автором опрацьовано багато джерел, літератури та монографій, що були видані в останні п'ятнадцять років, щоб проаналізувати, які зміни та трансформації трапилися у розумінні та визначенні глобальних гуманітарних проблем. На жаль, за останні п'ять-шість років на національному та міжнародному рівнях була опублікована обмежена кількість робіт. Але серед них можна визначити вчених та фахівців, що ретельно досліджують деякі з глобальних проблем сучасності. Це Є.Є. Румянцева, яка плідно досліджує проблему бідності та голоду у світі, А.В. Трибунський, російський

фахівець у галузі міжнародного гуманітарного права, який у своїй роботі дослідив проблему захисту цивільного населення під час озброєного конфлікту, Є.А. Лукашкова, доктор юридичних наук, член-кореспондент Російської академії наук у своїх роботах досліджує питання прав людини в контексті процесів глобалізації.

Метою даної статті автор визначає проведення аналізу сучасних гуманітарних проблем глобального характеру, їх вплив на буття людини, процеси їх вирішення та визначення ключової ролі міжнародної гуманітарної допомоги для їх послаблення.

Характеристика глобальних проблем гуманітарного характеру суттєво трансформувалася порівняно із ситуацією в кінці ХХ століття. Так, якщо у 80-ті – 90-ті роки минулого століття дослідження в галузі глобальних проблем людства носило відносний та прикладний характер, то сьогодні, зі зміною сутності глобальних гуманітарних проблем, можна говорити про ключову їх роль у житті як окремої людини, так і глобальної спільноти в цілому.

Для подальшого аналізу треба визначити ряд глобальних проблем, які призводять до гуманітарних катастроф. По-перше, це озброєні конфлікти як регіонального, так і міжнародного характеру. Будь-які військові дії призводять до порушення громадського порядку, мирного перебування людей у своїй країні чи регіоні. У зв'язку з порушенням правил ведення війни, тобто принципів гуманітарного права, під загрозу підпадає цивільне населення, яке повинно залишати свої домівки та місця перебування й бігти в зони безпеки. Як правило, у такій ситуації сім'ї не думають про коштовні речі та предмети побуту. Біженці обмежуються лише тим, що беруть із собою документи, речі приватного використання та теплий одяг. По суті, залишаючись без засобів до існування, стаючи вразливими на території іншої держави, вони, як ніколи, потребують додаткової уваги та допомоги, як матеріальної, так і психологічної і, звичайно ж, правової.

Руйнівний характер воєнних дій завжди вражав уяву людей. Сьогодні, коли в результаті науково-технічного прогресу створена атомна, воднева, лазерна й інша зброя масового знищення, здатна погубити людство, зростає значення правового регулювання збройних конфліктів. Навіть застосування звичайної зброї призводить не тільки до поразки збройних сил супротивника – від нього страждає і цивільне населення. Грабежі, взяття і розстріл заручників, звалтування, депортація населення, інші жорстокі дії по відношенню до цивільного населення – все це невід'ємна частина будь-яких збройних конфліктів, що відбуваються в багатьох точках земної кулі [2].

Під час збройних конфліктів найчастіше страждають ні в чому не винні особи, ті, хто не беруть ніякої участі у воєнних діях, але змушені нести на собі тяготи війни, винуватцями й учасниками якої є інші. Саме цивільному населенню завжди доводиться важкою ціною розплачуватися за амбіції політиків, помилки правителів, честолюбство генералів і жадібність тих, хто так чи інакше наживається на війні. Так було завжди. Однак у сучасну епоху вразливість цивільного населення набагато збільшується. Переважна більшість дослідників сходиться на тому, що “на відміну від воєн колишніх епох, коли та або інша війна могла відрізнятися ступенем охоплення нею цивільного населення, сучасна з неминучістю втягує у свою орбіту весь народ воюючої сторони” [3].

Кінець ХХ і початок нового століття розбурхали різким стрибком кількості терористичних актів. Міжнародне співтовариство, незважаючи на існування розбіжностей у багатьох аспектах міжнародних відносин, було єдиним у розумінні небезпеки цього зла і необхідності вживання спільних заходів щодо боротьби з міжнародним тероризмом [4]. Поряд із тим, акти міжнародного тероризму продовжують відбуватися в багатьох країнах світу, наносять значної шкоди і приносять серйозні збитки мирному, ні в чому не повинному населенню. Цілком логічно, що дана проблема носить глобальний характер і спричиняє ту ж проблему біженців, якщо під удар підпадають цивільні об’єкти.

Наступна, досить гостра проблема світового масштабу – це бідність і голод. Бідність, як явище, що супроводжує всі економічні системи, існувала за всіх часів. Масова бідність, як соціальне явище, виникла в суспільстві, коли позначилася явна нерівність у розподілі багатства. Причини, що викликали пауперизм – масову бідність – у ту або іншу епоху, різні. У стародавні часи й у середні століття головними причинами пауперизму були неврожаї, епідемії, повені, пожежі, а також війни й недоліки державного управління. Окремі історичні епохи відрізнялися особливим розмахом пауперизму: наприклад, час занепаду Римської республіки, а потім війни часів імперії, коли в Римі зосереджувалася маса безробітних і незаможного люду, що одержували від уряду хліб і м’ясо. Під час правління Юлія Цезаря, після війни з Помпеем, у Римі нараховувалося понад 300 тис. населення, що жило цими роздачами (1/5 населення); при Августі їх було 200 тис. чоловік. У середні століття майже усе фортечне сільське населення знаходилося в стані хронічної бідності: часто найменшої причини було достатньо, щоб викликати голод серед селян, були й інші прояви жорстокого нестатку. Сьогодні проблема бідності має глобальний характер. СНІД, злочинність, наркотики, руйнування навколишнього середовища не

знають державних кордонів, як не знають їх тероризм, війни і голод. Тільки в 2000 р. було 26 міжнародних воєн, у результаті яких з'явилося 23 млн біженців. Глобальна проблема бідності прямо пов'язана з рівнем економічного розвитку країн світу. Середні доходи 20 найбільш багатих країн у 37 разів перевищують середні доходи 20 найбідніших. І за останні 40 років цей розрив збільшився удвічі [5].

Так, якщо в першій половині 70-х років країни, що розвиваються, були вражені найстрашнішим голодом за весь післявоєнний період: посуха й інші стихійні лиха, що охопили в 1972 р. 49 держав, а в 1974 р. – 46, забрали мільйони життів. Відновлення обсягу виробництва промисловості в другій половині 70-х років не зменшило чисельності голодуючих у цих державах... В умовах прискореної урбанізації населення, росту безробіття і подальшої соціально-економічної диференціації суспільства стагнація обсягу виробництва промисловості на низькому рівні, досягнутому на початку 70-х років, означала фактичне погіршення умов харчування широких мас населення [6]. Сьогодні ці показники виросли в кілька разів. Кількість людей, що недоїдають і голодують, у світі швидко зростає. Причиною цього є не тільки екологічні та природні катастрофи, а й непослідовна економічна, соціальна й екологічна політика держав, що породжує збройні конфлікти, терористичні акти і надзвичайні ситуації.

Голод – це довготривалий стан гострої недостачі продуктів харчування, що призводить до вимирання населення. Голод відрізняється від недостатнього харчування тим, що може мати ендемічний (місцевий) або хронічний характер. Незважаючи на це, деякі медичні показники, пов'язані з недоїданням, можуть бути використані для оцінки ваги ситуації, у якій знаходиться населення в цілому [7].

Бідність, недоїдання і голод здаються суто теоретичними проблемами з тієї причини, що багато хто з нас не випробував на собі всіх позбавлень і складностей, із цим пов'язаних. Рішенням даної категорії проблем займається усе світове співтовариство, що координується Організацією Об'єднаних Націй.

Сьогодні більшість глобальних проблем, а саме таких, як голод, недоїдання, проблема біженців, величезна кількість природних катастроф і стихійних лих, нерозривно пов'язана з екологічною проблемою, що виникла в результаті недосконалої екологічної політики світового співтовариства, ряду техногенних аварій і катастроф (аварія на ЧАЕС). Як показав досвід, розглядати екологічні й економічні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС окремо від гуманітарних не доцільно, тому що, насамперед, під ударом опинилися жителі трьох країн, а наслідки аварії позначилися на всьому світі. Більшість із поте-

рпілих дотепер не може повернутися до нормального життя, а багато хто з них так і не повернеться до нормального існування.

Рішення вищевказаних проблем можливе тільки при виробленні ефективної політики кожної держави і при плідному співробітництві світового співтовариства в області ліквідації проблем та надання гуманітарної допомоги потерпілим.

Звичайно, надання гуманітарної допомоги не може використати або хоча б частково вирішити ці проблеми. Але надати потерпілим незаперечну підтримку на перших етапах переживання і подолання проблем даний вид допомоги може.

Гуманітарна допомога – це адресна безоплатна допомога (підтримка), що надається нужденним особам (біженцям), які стали жертвами збройних конфліктів, терористичних актів, стихійних лих, техногенних аварій, продовольчої проблеми, голоду і бідності, окремими особистостями, державами (групами держав), міжнародними організаціями усіх видів у фінансовій, продовольчій, медикаментній, медичній, психологічній і правовій формі.

Дане визначення максимально охоплює учасників – як донорів, так і реципієнтів, а також форми гуманітарної допомоги, тому що в цілому у літературі під визначення гуманітарної допомоги підпадає тільки форма фінансової допомоги, а в реальності гуманітарною допомогою є усе, що може полегшити страждання і нестатки жертв, автор вважає за необхідне дати вищезгадане визначення.

Сьогодні система надання міжнародної гуманітарної допомоги трансформувалася в інститут міжнародної гуманітарної допомоги, що діє за визначеною міжнародним співтовариством схемою.

За екстримальним випадком – стихійним лихом або конфліктом із людськими жертвами – виникає потреба у відбудові та відновленні, що рівнозначне діяльності розвитку. Коли переміщаються великі кількості людей, допомога необхідна. Коли трапляються такі стихійні лиха, як у Судані та Ефіопії в 1984-1988 роках, або в Бангладеші у 1987-1988 рр., можуть бути скликані спеціальні конференції для збору додаткових ресурсів гуманітарної допомоги [8]. Характер сучасних катастроф і проблем диктує нові права людини, особливо в надзвичайній для неї ситуації. Одним із таких прав, що повинно набирати сили, якщо людина стала жертвою однієї з перерахованих вище ситуацій, є право на гуманітарну допомогу, як наслідок природних прав на життя, нормальне харчування і житло, та гарантії забезпечення цього права.

Таким чином, глобальні процеси без міцної правової основи неминуче призводять і будуть призводити до деформацій, перекосів, поляризації нерівності. Безсумнівно, що більшість негативних наслідків

глобалізації породжено порушенням правових принципів: небувала поляризація багатства і бідності, загострення етнічних конфліктів, екологічна криза, підірвавши системи соціального захисту, призвели до руйнування традиційних укладів господарювання в бідних країнах, як уже відзначалося раніше.

Американський учений та фахівець у галузі іноземної допомоги Стівен Браун доцільно відмітив: “Усвідомлення глобальних проблем є імперативом справедливого розвитку, що забезпечує країнам життєздатність. Це означає потребу викоренити бідність, яка й далі поширюється; створити установи життєзабезпечення в країнах, що розвиваються; прийняти розсудливі та послідовні лінії поведінки; надавати більшої свободи особистій ініціативі та заповзятттю; передбачати однаковий підхід до освіти та охорони здоров’я; підвищувати продуктивний потенціал за допомогою раціонального управління природними ресурсами та навколишнім середовищем... У 1990-х роках ці заклики поставлять нові вимоги щодо необхідності діалогу між країнами, які несуть основний тягар відповідальності, і тими, які мають найкращі умови для впровадження допомоги” [9]. І він дійсно мав рацію. Саме послідовна та чітка політика міжнародного суспільства за допомогою визначених напрямків не тільки забезпечить достойне існування кожної нації, але й допоможе розробити превентивну політику щодо подолання глобальних проблем та лих, що з ними пов’язані.

Література

1. Пірен М., Рекало В. Проблема біженців: перегляд підходів // Політика і час. – 2002. – № 3. – С. 68.
2. Пустогоarov В.В. Международное гуманитарное право. – М.: Институт государства и права Российской Академии наук, 1997. – С. 52.
3. Трибунский А.В. Защита гражданского населения во время конфликтов // Московский журнал международного права. – 1998. – № 1. – С. 119-120.
4. Валеев Р.М. Организации Объединенных Наций – 60 лет // Московский журнал международного права. – 2005. – № 4. – С. 52.
5. Румянцева Е.Е. Бедность как глобальная проблема // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 57-58.
6. Глобальные проблемы современности / Максимова М.М., Быков О.Н., Мирский Г.И. и др.; Иноземцев Н.Н.(отв. ред.). – М.: Мысль, 1981. – С. 119.
7. Буше-Сольнье Ф. Практический словарь гуманитарного права / Перевод с французского Е. Кирпичниковой. – М.: Издательство “МИК”, 2004. – С. 111.
8. Права человека и процессы глобализации современного мира / Отв. ред. чл.-корр. РАН, д.ю.н. Е.А. Лукашева. – М.: Норма, 2005. – С. 75.
9. Браун Стівен. Иноземна допомога на практиці / Перекл. з англійської О. Матвієнко. – К.: Основи, 1994. – С. 52.